

Přední český ekonom: Bude nutné zvýšit hranici odchodu do důchodu. Důchodce čeká pád do chudoby. A s nimi i celé Česko. Dokáže vláda pro zefektivnění chodu státu propustit 30% zbytečných státních úředníků?

- CZ24 News | 22. září 2020

ČESKO: Bude nutné zvýšit hranici odchodu do důchodu. Lidé z toho budou naštvaní, ale jinak to systém neunese, říká Daniel Münich.

Penzijní reforma se za této vlády nestihne. „Bude to úkol pro příští vládu, pokud tedy paní Maláčová nějak nezazáří,“ uvedl ve čtvrtek ve Sněmovně premiér Andrej Babiš.

I když nepříjde reforma penzí, samotný systém se nezhroutí. Alespoň prozatím. „Dopady půjdou méně viditelnou cestou. Jednak část důchodců se propadne pod hranici chudoby a stát to bude muset dorovnávat. Jednak česká ekonomika dlouhodobě poroste nižším tempem a my se budeme ptát, proč se to děje. A bude to tím, že jsme předchozí desítky let neinvestovali do školství a vzdělání a vědy, protože jsme peníze museli dát na důchody,“ popisuje v rozhovoru pro Seznam Zprávy přední český ekonom Daniel Münich.

Aktuální krize způsobená koronavirovou nákazou podle něj navíc odkryla, že stát nefunguje. Umí řešit každodenní rutinu, ale krize nebo velké reformy není schopen zvládnout. Co to bude znamenat v budoucnu právě z hlediska stárnutí obyvatelstva a vývoje ekonomiky? I o tom mluví Daniel Münich v druhém díle víkendového interview Seznam Zpráv. První část naleznete v odkazu níže.

Vypůjčím si myšlenku ekonomického komentátora Davida Klimeše, který napsal k současné situaci, že stát zkrachoval. Myšleno především tak, že není schopen plnit své funkce, ne že by pokladna byla prázdná...

K tomu můžu dodat, že covid odhaluje to, co bylo většině lidí skryto. Tedy, že český stát je sice schopen běžné rutinní opakující se administrativy. Ale jakmile dojde na složitější reformní záležitosti, kdy jde o více než parametrické změny, nebo dojde na urgentní věci, jako je dobudování trasovacích a testovacích kapacit kvůli covidu, tak český stát jako institucionální komplex selhává.

Neboli nevidím vinu primárně v jednotlivcích. Ti přicházejí a odcházejí. Většinou přicházejí s velkou slávou a potom s ostudou odcházejí. Ale nefunguje ten stroj, ten kombajn, na kterém sedí, tedy státní aparát, který se pár politiků snaží ovládnout a rozhábat.

A to jsme dosud neviděli?

My jsme si to jako společnost dosud příliš neuvědomovali. Jen jsme byli svědky hektické tvorby nových zákonů, regulací a vyhlášek. A příprav reforem, které se často nepodařilo dotáhnout do konce. Nic se pořádně nespočítá předem, střílí se nápady od boku, nic se zpětně nevyhodnocuje. Jde se od jednoho příkopu k druhému. Vždycky, když zjistíme, že je to špatně, tak vyrazíme slepě na druhou stranu. Ale zatím to nemělo velký dopad do každodenního života, který byste okamžitě pocítil. Jen se držíme na spodních místech žebříčku kvality vládnutí. A chyba není v politicích nebo lidech, ale v systému.

A dokud politici nepocítí, že je poptávka po změně systému, jeho modernizaci, nepohrnou se do ní.

Jaké to má následky?

Dostali jsme se do bodu, kdy je z Česka země, která ztrácí dlouhodobý růstový potenciál. Je a bude stále více zatížena nerozvojovými výdaji, na zdravotní systém a důchodový systém, a nezbývá tak dost prostředků na budoucí rozvoj, to znamená vzdělání, vědu, školství a povinně vlastně obranu. A budoucnost nebude lepší, protože populace stárne a počet i podíl lidí závislých na penzích a nárokových službách zdravotního a sociálního systému bude růst. Naopak bude ubývat lidí středního věku, kteří na to vydělávají, takže na rozvoj bude ještě méně peněz.

Foto: archiv Daniela Münicha

Vláda se až do voleb bude tvářit, že se vlastně nic strašného neděje, že není třeba dělat zásadní změny, odhaduje Daniel Münich.

Daniel Münich

- *Teoretický ekonom, který se dlouhodobě zabývá výzkumy v oblasti ekonomie trhu práce, vzdělávání a školství.*
- *Působí na společném akademickém pracovišti Univerzity Karlovy a Akademie věd České republiky CERGE-EI a vede think-tank IDEA.*
- *Je mimo jiné odborným členem Výboru pro rozpočtové prognózy a poradní komise pro hodnocení dopadů regulace při Legislativní radě vlády.*
- *Na jaře působil v poradním ekonomickém sboru Ústředního krizového štábu.*

Vy jste v rámci koronakrizy napsal, že nejhorší je strategie „Nechme to být, ono to nějak dopadne“. Platí to i v tomto případě u věcí veřejných, především pak právě důchodů?

Tu strategii u covidu se bude podle mě vláda snažit držet až do krajských voleb. Bude se tvářit, že se vlastně nic strašného neděje, že není třeba dělat zásadní změny. Bolestná opatření omezující život v zemi a chod ekonomiky přijdou nutně až pak. Pokud se vláda nerozhodne včas pro nějakou verzi

další uzávěry, udělají to lidé tím, že se sami ze strachu zavřou doma. Samozřejmě se zbytečně vyššími náklady a ztrátami.

I v případě penzí si můžeme říct: „Dobry, nějak to dopadne.“ Jenže na rozdíl od covidu tento problém lidé sami nevyřeší. Směřujeme k tomu, že žádná skutečná reforma nebude, protože je na její provedení už pozdě. Zůstanou nám pouze hesla politického marketingu jako „budoucnost je daleko a nedá se předvídat“, „zdroje jsou“, nebo „současní důchodci si ty peníze zaslouží“. Ale nikdo neříká to B. Tedy třeba, zda si kvůli naší dosavadní nečinnosti zaslouží pád do chudoby důchodci budoucí. Což je v rámci aktuálního přístupu k penzím poměrně pravděpodobná varianta.

Znamená to, že se máme připravit na generaci chudých důchodců, rozumím tomu správe?

Nejen to. Budujeme si generaci chudých důchodců, možná i těch, kteří spadnou pod hranici chudoby. A zároveň si zaděláváme na problém nízkého dlouhodobého ekonomického růstu, protože stát nebude mít dost zdrojů, z kterých by financoval rozvojové záležitosti jako jsou vzdělání a věda.

Takže jaký je tento scénář? Chudí důchodci a chudí lidé?

Důchody se dál budou zvyšovat, přinejmenším tak, jak to žádá zákon dnes. Neboli plná kompenzace inflace plus polovina růstu reálných mezd. Jenže pokud ekonomika dlouhodobě poroste pomalu, budou se pomalu zvyšovat i mzdy a pomalu porostou i pojistné odvody, ze kterých se důchody platí.

Vlády budou muset shánět stále více peněz na důchody rostoucího počtu penzistů. A protože finančně kroužlit se dá jen nějaký čas, budou se hledat jiná řešení. Například snížit vysoké důchody, tedy zásluhovost, ale to již jednou Ústavní soud zatrhł. Druhá cesta je navyšovat důchody mnohem pomaleji. To nám ale mnoho starých lidí začne propadat do relativní materiální chudoby. Zabránit by se tomu dalo doplatky jinou formou, sociálními dávkami seniorům. To je opět zátěž pro rozpočet. Nebo výrazně zvyšovat pojistné odvody, ale ty jsou již dnes hodně vysoké.

Takže nezbude, než opět začít zvyšovat hranici odchodu do důchodu. Před pár lety schválené zastropování je neudržitelné. Ale oddalovat odchod do důchodu nelze donekonečna, protože lidé nevydrží pracovat tak dlouho. Takže musíme hledat další řešení. Například snížit podíl předčasných odchodů do důchodu. Dlouhodobě je to více než třetina, a to je neúnosné.

Znamená to zhroucení systému v nějakém okamžiku?

Jistě ne. Půjde to méně viditelnou cestou, jako když začnete vařit žábu ve studené vodě. Česká ekonomika prostě dlouhodobě poroste nízkým tempem a lidé se budou ptát proč. No proto, že jsme v minulých dekadách příliš šetřili například na školství a vědě, protože jsme peníze museli vydávat na důchody.

Je vůbec ještě čas reformu provést?

To záleží na tom, co myslíme reformou. Nějaká parametrická změna je reforma s malým r . A problému s nedostatkem peněz pro budoucí důchody jen uleví. Budování kapitálových spořicíh pilířů náš problém demografického stárnutí ale neřeší. Což znamená, že za dvacet a více let bude armáda dnes pracujících v důchodu a na jejich důchody se bude skládat diametrálně méně pracujících než dnes. Spořicí pilíře řeší hlavně problémy demografických fluktuací, kdy jedna vlna silných ročníků střídá s odstupem další. Nás ale čeká dlouhodobý demografický sešup.

Náš důchodový systém ale jeden polštář má. Tím je relativně nízké zadlužení veřejných rozpočtů. Ale teď během éry covidu sledujeme, jak se ten polštář dá rychle vypouštět.

Ale přesto všechno se stále nabízejí řešení, nicméně na ně politická reprezentace a v podstatě ani veřejnost moc neslyší.

A co se tedy nabízí?

Řešení neleží v oblasti seniorů, ale juniorů. Proto nám připadá, že to není důchodová reforma, a proto se to špatně prosazuje. Jde o lepší využívání lidských zdrojů, které máme. Potřebujeme zvýšit zapojení rezerv na trhu práce.

Jde například o ženy, často velmi dobře vzdělané. Mnoho z nich nemůže skloubit práci a péči o děti a rodinu, protože na mnoha místech stále nejsou k mání jesle a školky. Už jen pouhá nejistota, zda a kdy pro dítě seženou místo, je extrémně omezující v plánování jak kariéry, tak třeba i toho mít žádné, jedno nebo dvě či více dětí. Investice do všeobecně dostupných jeslí a školek by zvýšila ochotu si děti pořizovat a snížilo by to tempo demografického stárnutí.

Další věc je školství. Má obrovské rezervy v kvalitě. Navíc dnes mladí před nástupem do práce chodí do školy zbytečně dlouho. V jiných vyspělých zemích to tak dlouho netrvá, protože je výuka efektivnější. Při změnách v kvalitě a intenzitě studia by na trh práce mohly začít přicházet mnohem produktivnější generace, vytvářející vyšší HDP, odvádějící více na daních. To by také zemi usnadnilo financování penze a zdravotnictví. A podobně to platí pro výdaje na kvalitní vědu a vývoj.

To ale nezní zrovna jako volební tahák „vyřešili jsme důchody“.

V okamžiku, kdy rozdělujeme peníze, vstupuje do hry politická ekonomie, tedy volby a politika. A politici cítí, že zvyšování penzí jim přihraje hlasy ve volbách. Tu posedlost teď vidíme na jednorázovém příspěvku, rouškovném, nebo na opakovaném zvyšování penzí tempem nad rámec požadovaný zákonem. Vládnoucí strany vědí, že si tím polepší i ve volbách krajských, které s důchody nemají nic společného. Navíc se současnou vládou to nezmizí. Politici budou více peněz penzistům slibovat dlouhodobě. Většinu seniorů výdaje na vědu a školství totiž zajímají spíše jen okrajově.

Zmínil jste, že bude třeba zvyšovat odchod do důchodu. V kterém okamžiku a do jaké míry je to vůbec možné? Přece jenom jsou profese, kde těžko bude 70letý člověk moci působit...

Rozdělil bych to. Vy jste se ptal, kdy to bude potřeba. To potřeba už bylo. Původní systém počítal s tím, že se zákonný věk odchodu do důchodu postupně prodlužuje. Lidé s tím mohli předem počítat a plánovat. Jenže pak přišlo zastropování na 65 let. Ale pod tlakem ekonomických okolností se k tomu prodlužování bude muset některá budoucí vláda vrátit. Pro mnoho lidí to bude nečekané, pozdní a nepříjemné zjištění.

A druhá věc jsou náročné profese. Současný vládní tandem i zde naprosto promarnil roky, kdy měl možnost něco udělat. Stanovit pro fyzicky a zdravotně vysoce zatěžující profese možnost či povinnost zaměstnavatelů odvádět vyšší odvody na důchod, aby tito zaměstnanci mohli odcházet dříve do penze zajištění důchodem.

Bylo by to navíc naprosto ekonomicky konzistentní, protože vyšší cena zdraví škodlivé práce by zahrnovala i náklady společenské. Zkrátka mzda horníka a tedy cena uhlí by lépe zohledňovala skutečné náklady fárání.

Se stárnutím populace nesouvisí jenom samotné důchody, ale i to, že se dostáváme do doby tak zvané stříbrné ekonomiky... Je to náš největší přehlížený problém v době covidu, nebo jsme zapomněli i na další?

Demografické stárnutí skutečně přinese největší z ekonomických problémů. Ale bude nás trápit plíživě. Každý rok si ukousnou zdravotnictví a důchody větší díl daňového koláče a lidé si budou lámat hlavu, co s tím. Budeme jako ta žába v pomalu ohřívané vodě, jak jsem říkal. Uvaříme se, aniž si toho pořádně během dlouhých let všimneme.

Vedle toho nám porostou náklady na sociální služby nebo sociální péči se stářím spojenou. Bude potřeba více pracovníků, kteří seniory zaopatří. Ale tito lidé budou chybět ve výrobě zboží a dalších službách. S ubývajícím pracovní silou si budeme stále více pomáhat zahraničními pracovníky, zřejmě primárně z bližších zemí jako je Ukrajina. Což ale bude mít na tyto země negativní dopady, protože budeme krást jejich vzácnou pracovní sílu. A tím si můžeme podřezávat větev bezpečnostní.

No a na co se zapomíná? Na to, že covid je vlastně jen takové něžné varování. Že může přijít mnohem razantnější epidemie. A my jsme trestuhodně nepřipraveni. Nejen Česko, ale svět. Nezodpovědně váháme, nakolik se připravovat na druhou vlnu covidu, ale už teď bychom měli začít budovat mnohem robustnější protiepidemické systémy. Příchod další epidemie v budoucích letech je totiž dost pravděpodobný. A ta nás nemusí srazit jen do kolen.